

VAIKŲ IR JAUNIMO SOCIALIZACIJOS 2014–2016 METŲ VEIKSMŲ PLANAS

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Vaikų ir jaunimo socializacijos 2014–2016 metų veiksmų plane (toliau – veiksmų planas) pateikta esamos būklės analizė, tikslai, uždaviniai, priemonės, veiklos ir numatomi rezultatai.

2. Veiksmų plano paskirtis – didinti vaikų ir jaunimo pozityviosios socializacijos veiklų įvairovę, plėtrą ir kokybę, siekti glaudesnio tarpžinybinio bendradarbiavimo ir kompleksškai teikiamos švietimo pagalbos vaikams ir jaunimui, daug dėmesio skirti negalią turintiems vaikams, remti vaikų vasaros poilsį, įgyvendinti vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros ir kitas socializacijos priemones, siekiant mažinti anksti iš švietimo sistemos pasitraukusiųjų, ne aukštesnį kaip pagrindinį išsilavinimą turinčių 18–24 metų jaunuolių dalį, kuri būtų ne didesnė kaip 9 proc., prioritetą skiriant kaimo gyvenamosiose vietovėse, kuriose pasitraukusiųjų skaičius viršijo Europos Sąjungos (toliau – ES) nustatytą rodiklį. Veiksmų planas sudarytas 2014–2016 metams ir gali būti atnaujinamas kasmet, o, pasibaigus šiam laikotarpiui, numatomas vaikų ir jaunimo socializacijos veiklų tęstinumas.

3. Veiksmų planas parengtas, atsižvelgiant į Šešioliktosios Vyriausybės 2012–2016 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XII-51 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, 141, 161, 182 punktų nuostatas, vadovaujantis Strateginio planavimo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 6 d. nutarimu Nr. 827 „Dėl Strateginio planavimo metodikos patvirtinimo“, Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015 „Dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“, Valstybine švietimo 2013–2022 metų strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. XII-745 „Dėl Valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos patvirtinimo“, Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymu, taip pat atsižvelgiant į Valstybės kontrolės valstybinio audito 2013 m. liepos 29 d. ataskaitoje Nr. VA-P-50-11-10 „Ar vaikų socializacijos centrų veikla rezultatyvi“ pateiktas rekomendacijas ir vaikų socializacijos centrų patikrų išvadas.

II. ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ IR APŽVALGA

4. Socializacija – vaikystėje prasidedantis procesas, kai, išmokdamas visuomenės normų, dėsnių ir gyvenimo būdo, asmuo tampa visuomenės nariu. Socializacija yra būtina kiekvienos visuomenės funkcionavimo sąlyga ir, prasidėjusi šeimoje, kitose socialinėse grupėse, institucijose ir erdvėse, kiekvieną individą integruoja į visuomenę ir atlieka itin svarbų vaidmenį viso gyvenimo procese.

5. Dėl didėjančios socialinės nelygybės šalyje santykinio skurdo lygis Lietuvoje 2012 m. siekė 18,6 proc., todėl atsiranda socialinių neramumų, didesnio nusikalstamumo grėsmė, o tai kelia tam tikrų grėsmių visuomenės saugumui. Per 2 mėnesius nė karto patyčių nepatyrusių mokinių dalis 2011 m. sudarė 44,6 proc.

6. Ekonomikos augimas Lietuvoje 2012 metais sudarė 3,6 proc., kas turėtų daryti įtaką ir vaikų socializacijai, tačiau, nuo 2009 m. pradėjus mažinti išlaidas švietimui, 2011 m. jos sumažėjo 7 proc., o 2012 m. – 10 proc., todėl sumažėjo ir galimybių gauti lėšų ugdymo proceso veiklų formų įvairovei plėsti, įvairiems prevenciniams ir edukaciniams projektams. Mažiau skiriama lėšų ir vaikų vasaros poilsiu organizuoti, neformaliajam vaikų švietimui.

7. Siekiant mažinti anksti iš švietimo sistemos pasitraukusių ir bendrojo ugdymo programų nebaigusią asmenų skaičių, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras dar

2005 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. ISAK-2571 patvirtino Vaikų sugrąžinimo į mokyklas gaires, o Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2008 m. lapkričio 24 d. nutarimu Nr. 1261 patvirtino Mokyklos nelankančių vaikų sugrąžinimo į mokyklas programą, kuri pripažinta netekusi galios nuo 2010 m. birželio 1 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. V-1688 buvo patvirtinta kita Mokyklos nelankančių vaikų sugrąžinimo į mokyklas programa, kuri įgyvendinta iki 2012 m. Pagal šią programą Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras kartu su Švietimo informacinių technologijų centru 2010–2011 m. įgyvendino ES lėšomis valstybės planavimo projektą „Iškritusių iš mokyklos mokinių grąžinimas“, parengė ir įdiegė Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinę sistemą.

8. Lietuvoje bendrojo ugdymo programų nebaigusių ir iš švietimo sistemos pasitraukusių mokinių skaičius kaimo gyvenamosiose vietovėse beveik 3 kartus didesnis nei mieste, anksti švietimo sistemą palikusių vaikų 2 kartus daugiau nei merginų. Šiuo metu taikomų ankstyvojo pasitraukimo prevencijos, mažinimo ir antros galimybės priemonių įvairovė ir mastas yra ribojamas išteklių, ypač mažai dėmesio skiriama prevencinei veiklai, o švietimo pagalba nepakankamai individualizuota, intensyvi ir ne visada laiku suteikiama.

9. Nuo 2010 m. Lietuvoje veikia Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinė sistema (NEMIS), kurios teikiama informacija naudojasi Švietimo ir mokslo ministerija, savivaldybių administracijos, politikai, tačiau trūksta sisteminio požiūrio į ankstyvojo pasitraukimo stebėseną, todėl 2014 m. tobulinama NEMIS, siekiant analizuoti duomenis bei rengti informaciją apie mokyklos nebaigimą, tinkamais įrodymais grįsti pagrindą tikslinei politikai plėtoti ir stebėti pokyčius.

10. Neformalusis švietimas padeda išlaikyti mokinius formaliojo švietimo sistemoje ir papildo ją, todėl svarbu plėsti įvairaus neformaliojo švietimo prieinamumą. Neformaliojo švietimo įstaigų tinklas ypač retas kaimo gyvenamosiose vietovėse, kuriose dalyvaujančių vaikų neformaliajame švietime yra 2 kartus mažiau nei mieste. Prie anksti iš švietimo sistemos pasitraukusių ir bendrojo ugdymo programų nebaigusių asmenų skaičiaus mažinimo prisidės prevencinių, intervencinių ir kompensacinių priemonių vykdymas, apimantis atitinkamus švietimo sektorius, įskaitant ankstyvąjį vaiko vystymąsi, ir visų pirma orientuotas į pažeidžiamas grupes, kurios pasižymi didžiausia mokyklos nebaigusių asmenų rizika.

11. Švietimo ir mokslo ministerija biudžeto lėšomis 2004–2009 m. organizavo smurto prevencijos, socialinių pedagogų, vaikų ir jaunimo socializacijos programų rėmimo konkursus. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas vaikų vasaros poilsio organizuoti. Nuo 2010 m. vaikų vasaros poilsio veikla finansuojama Lietuvos Respublikos ir Europos socialinio fondo lėšomis, vykdamas Švietimo mainų paramos fondo projektą „Neformaliojo švietimo paslaugų rėmimo sistemos sukūrimas savivaldybėse“. 2013 m. stacionarios vaikų vasaros poilsio stovyklos remiamos ES fondų lėšomis ir skirtas 1 mln. Lt. Dalyvavo 5000 vaikų. Savivaldybių skiriamas biudžetas vasaros poilsio finansuoti 2013 metais sudarė 1179000 Lt ir remiama buvo daugiau nei 800 vaikų vasaros poilsio programų, kuriose dalyvavo 30 000 vaikų ir jaunimo.

12. Tarptautinio mokyklinio amžiaus vaikų gyvenamosios ir sveikatos tyrimo (*angl. Health Behaviour in School-Aged Children – HBSC*), atlikto 2010 metais, duomenimis, trečdalis berniukų ir du trečdaliai mergaičių yra nepakankamai fiziškai aktyvūs. Nuo 1998 m. fiziškai aktyvių berniukų dalis pamažu mažėjo, mergaičių 1994–2006 m. laikotarpiu nekito, tačiau 2010 m. taip pat sumažėjo. Sportuojantys mokiniai geriau mokosi, pasižymi aukštesne saviverte, rečiau turi žalingų įpročių. Deja, per didelis mokymosi krūvis, pasyvių laisvalaikio formų išgalėjimas, sporto būrelių, žaidimo aikštelių ir kitų galimybių stoka riboja mokinių norą sportuoti ir socializacijos procesą.

13. Lietuvoje veikia 6 vaikų socializacijos centrai. Daugelio vaikų delinkventinio, kaip ir deviantinio, elgesio priežastis dažniausiai esti neigiama socializacija, todėl dauguma mokinių, atvykstančių į vaikų socializacijos centrus, yra iš socialiai remtinų šeimų; patyrę smurtą, prievartą, skurdą, patyčias, 50 proc. mokinių yra iš vaikų globos namų. Vaikų socialinė branda gerokai atsilikusi nuo fizinės, mokiniai į socializacijos centrus atvyksta po metus ir ilgiau nelankę mokyklos, stokojuantys mokymosi motyvacijos, vadovaujasi socialiai

nepriimtomis vertybėmis, tarp jų daugėja mokinių, kuriems diagnozuoti emocijų ir elgesio sutrikimai (90 proc. mokinių).

14. Aktualūs tampa klausimai dėl vidutinės priežiūros priemonės skyrimo vaikams su ypatingais elgesio ir emocijų bei psichikos sutrikimais, turintiems vidutinį, sunkų ar labai sunkų protinį atsilikimą, raidos sutrikimą, priklausomybę nuo alkoholio, tabako ar narkotinių medžiagų. Mokymo procesas mažai diferencijuojamas, o vaikų socializacijos centrų mokymosi aplinka nepakankamai pritaikyta mokinių bendrųjų kompetencijų ugdymui.

15. Švietimo pagalbos teikimas mokyklose, tarp jų ir vaikų socializacijos centruose, yra nepakankamas. Trūksta švietimo pagalbos specialistų, ypač psichologų. 2013 metais vienam švietimo pagalbos specialistui, teikiančiam psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą, vidutiniškai teko po 132 mokinius. Mokytojams, auklėtojams, švietimo pagalbos specialistams trūksta kompetencijų dirbti su delinkventinio elgesio vaikais.

16. Trūksta savivaldybių iniciatyvos ir pastangų dirbti su šeimomis, kurių vaikams yra paskirta vidutinės priežiūros priemonė. Teisės aktais nėra įteisinta atsakomybė už vaiką, funkcijų pasidalijimą, kai vaikas sugrįžta į bendruomenę, pasibaigus vidutinės priežiūros terminui. Trūksta išteklių (tiek žmogiškųjų, tiek materialinių) dirbti su artimiausia vaiko aplinka (šeima, mokykla, bendraamžiais, vietos bendruomenė) tam, kad ji būtų pasirengusi palaikyti vaiko prosocialius įgūdžius ir padėtų jam sėkmingai adaptuotis visuomenėje.

III. TIKSLAI, UŽDAVINIAI

17. Veiksmų plano pirmasis tikslas – plėtoti vaikų ir jaunimo socializacijos galimybes, kurti saugią ir sveiką ugdymosi ir socializacijos aplinką. Veiksmų plano pirmojo tikslo uždaviniai:

17.1. sudaryti palankias sąlygas vaikams ir jaunimui dalyvauti socializacijos procese ir skatinti jų pačių iniciatyvas ir galimybes;

17.2. tobulinti vaikų ir jaunimo socializacijos srityje dirbančių asmenų kompetencijas, vykdyti stebėseną.

18. Veiksmų plano antrasis tikslas – gerinti vaikų socializacijos centrų veiklos rezultatyvumą. Veiksmų plano antrojo tikslo uždaviniai:

18.1. specializuoti vaikų socializacijos centrus pagal vaikų specialiuosius ugdymosi poreikius, įgytus dėl nepalankių aplinkos veiksnių ir įgimtų ar įgytų sutrikimų;

18.2. sudaryti vaikų socializacijos centrų darbuotojams palankesnes mokymo, mokiniams palankesnes mokymosi, socializacijos ir resocializacijos sąlygas;

18.3. stiprinti vaikų socializacijos centrų personalo kompetencijas, atsižvelgiant į specializaciją.

IV. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

19. Veiksmų plano priemonių atsakinga vykdytoja yra Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, jai pavaldžios įstaigos, partnerės – Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kitos institucijos, savivaldybės ir mokyklos.

20. Veiksmų plano koordinavimas vykdomas, rengiant Švietimo ir mokslo ministerijos ir jai pavaldžių įstaigų strateginius ir darbo planus, analizuojant ataskaitas, pasiektus rodiklius. Siekiant apimti visus suinteresuotus subjektus, kurie yra svarbūs sprendžiant mokyklos nebaigimo klausimą, Švietimo ir mokslo ministerija gali sudaryti darbo (ekspertų) grupes veiksmų plano klausimams aptarti, pasiūlymams parengti, veiksmų planui koreguoti ar naujai parengti.

21. Veiksmų plano priemonių įgyvendinimas finansuojamas iš valstybės biudžeto, įskaitant investicinius projektus, ES struktūrinės paramos, savivaldybių ir kitų finansavimo šaltinių lėšas.

22. Veiksmų plano įgyvendinimo rezultatai skelbiami Švietimo ir mokslo ministerijos interneto svetainėje.

23. Veiksmų planas įgyvendinamas pagal 1 priede pateiktas veiksmų plano priemones ir veiklas.

24. Veiksmų plano įgyvendinimo stebėseną vykdoma pagal 2 priede numatytus veiksmų plano vertinimo kriterijus. Stebėsenai naudojamos Švietimo valdymo informacinės sistemos galimybės, kitų informacinių sistemų ir Lietuvos statistikos departamento duomenys ir vertinimai.

25. Veiksmų plano įgyvendinimas numatomas pagal 3 priede pateiktą preliminarų 2014–2020 metų Europos Sąjungos investicijų veiksmų programos lėšomis finansuojamų projektų sąrašą.
